

ÍNDEX

Salutació del Patriarca Gregorios III.....	13
Introducció	15
Preliminars.....	17
<i>Què són les Esglésies Orientals</i>	17
<i>Església - Esglésies</i>	17
<i>Significat dels termes «ortodox» i «catòlic»</i>	19
Ortodox	19
Catòlic	19
«Nestorians» i «monofisites»	20
Escoles d'Alexandria i d'Antioquia.....	20
Nestorianisme.....	21
Monofisisme.....	21
<i>Litúrgies orientals</i>	22
Divisió dels ritus orientals	23
<i>La Pentarquia</i>	24
<i>Panorama de les Esglésies Orientals</i>	25
<i>Formació de les Esglésies Orientals</i>	27
Mapes.....	28
1. Esglésies ortodoxes.....	31
1. <i>Patriarcats</i>	31
Patriarcats de Constantinoble.....	31
Els set primers concilis ecumènics	31
Els Pares grecs	32
La qüestió iconoclasta.....	33
Qüestió fociana.....	37

Evangelització dels eslaus occidentals i meridionals	38
La qüestió del «Filioque».....	39
Evangelització dels eslaus orientals.....	40
Teologia monàstica.....	40
La ruptura de 1054.....	41
Presa de Constantinoble pels llatins el 1204.....	42
Concili II de Lió (1274).....	43
Hesicasme i palamisme.....	45
Concili de Florència (1438-1439).....	46
Caiguda de Constantinoble (1453).....	48
L'Església Bizantina sota els otomans.....	49
Actualitat.....	51
Esglésies sota la jurisdicció del patriarcat de Constantinoble.....	52
Patriarcat d'Alexandria.....	54
Patriarcat d'Antioquia.....	55
Patriarcat de Jerusalem.....	57
Litúrgia de Jerusalem.....	58
Patriarcat de Moscou.....	59
Diàspora russa.....	67
<i>L'Església Ortodoxa a Ucraïna</i>	69
Patriarcat de Sèrbia.....	75
Patriarcat de Romania.....	76
Patriarcat de Bulgària.....	79
Patriarcat de Geòrgia.....	81
2. <i>Esglésies autocèfals no patriarcal</i>	83
Església Ortodoxa de Xipre.....	83
Església Ortodoxa de Grècia.....	83
Església Ortodoxa de Polònia.....	87
Església Ortodoxa d'Albània.....	87
Església Ortodoxa de Txèquia i Eslovàquia.....	88
Església Ortodoxa d'Amèrica.....	89
3. <i>Esglésies ortodoxes autònomes</i>	91
Església Ortodoxa Autònoma del Sinai.....	91
Església Ortodoxa Autònoma de Finlàndia.....	91
Església Apostòlica Ortodoxa d'Estònia.....	92

ESGLÉSIA ORTODOXA AUTÒNOMA DE MOLDÀVIA.....	94
ESGLÉSIA ORTODOXA AUTÒNOMA DE BESSARÀBIA	94
ESGLÉSIA ORTODOXA AUTÒNOMA D'UCRAÏNA.....	94
ESGLÉSIA ORTODOXA AUTÒNOMA DEL JAPÓ	95
ESGLÉSIA ORTODOXA AUTÒNOMA DE LA XINA	95
ESGLÉSIA ORTODOXA RUSSA FORA DE RÚSSIA	96
4. <i>Esglésies ortodoxes no canòniques</i>	96
a) Esglésies no reconegudes canònicament.....	96
Església Ortodoxa de Macedònia	96
Església Ortodoxa Autocèfala de Bielorússia	96
Església Ortodoxa Ucraïnesa Autocèfala	97
Església Ortodoxa Ucraïnesa-Patrcat de Kíiv.....	97
b) Esglésies considerades cismàtiques.....	97
Vellcalendaristes (<i>Paleohimerologites</i>).....	97
Vellcreients (<i>Raskòlniki</i>)	97
5. <i>Diàspora a Occident i ortodòxia occidental</i>	99
6. <i>Litúrgia bizantina</i>	102
2. Esglésies ortodoxes orientals.....	105
<i>Introducció</i>	105
Esglésies de tradició siríaca.....	106
Esglésies orientals a l'Índia	107
ESGLÉSIA ASSÍRIA	108
Litúrgia	113
ESGLÉSIA SIRÍACA MALABAR DE THRISSUR	114
ESGLÉSIA SIRÍACA ORTODOXA.....	115
Litúrgia	118
ESGLÉSIA SIRO-MALANKAR	119
Comunitat <i>knanaya</i>	120
Altres comunitats.....	121
ESGLÉSIA ARMÈNIA	122
Litúrgia	126
L'ESGLÉSIA COPTA	128
Litúrgia	135
ESGLÉSIA ETIÒPICA ORTODOXA TEWAHEDO	136
Litúrgia	139
ESGLÉSIA ERITREA ORTODOXA TEWAHEDO	139

3. Esglésies orientals catòliques.....	141
<i>Introducció</i>	141
1. <i>Esglésies catòliques de tradició bizantina</i>	143
ESGLÉSIA MELKITA GRECO-CATÒLICA.....	143
ESGLÉSIA UCRAÏNESA GRECO-CATÒLICA.....	144
ESGLÉSIA RUTENA.....	148
ESGLÉSIA GRECO-CATÒLICA ESLOVACA.....	148
ESGLÉSIA ROMANESA GRECO-CATÒLICA.....	149
ESGLÉSIA ITALO-ALBANESA.....	150
ESGLÉSIA GRECO-CATÒLICA HONGARESA.....	152
ESGLÉSIA GRECO-CATÒLICA DE LA REPÚBLICA TXECA.....	152
ESGLÉSIA GRECO-CATÒLICA DE BULGÀRIA.....	152
ESGLÉSIA GRECO-CATÒLICA DE GRÈCIA.....	152
ALTRES COMUNITATS CATÒLIQUES DE RITU BIZANTÍ.....	153
2. <i>Esglésies catòliques de tradicions orientals</i>	154
ESGLÉSIA CALDEA.....	154
ESGLÉSIA SIRO-MALABAR.....	155
Comunitat <i>knanaya</i>	157
ESGLÉSIA SIRÍACA CATÒLICA.....	157
ESGLÉSIA SIRO-MALANKAR CATÒLICA.....	159
ESGLÉSIA MARONITA.....	159
Litúrgia.....	162
ESGLÉSIA ARMÈNIA CATÒLICA.....	163
ESGLÉSIA COPTA CATÒLICA.....	163
ESGLÉSIA ETIÒPICA CATÒLICA.....	164
CENTRES CATÒLICS PER AL CONEIXEMENT DE L'ORIENT CRISTIÀ ...	165
4. Teologia i espiritualitat orientals.....	167
<i>Introducció</i>	167
1. <i>Alguns aspectes distintius</i>	167
TEOLOGIA I TEÒLEG.....	167
TEOLOGIA APOFÀTICA.....	169
DÉU TRINITAT.....	170
LES ENERGIES DIVINES.....	171
L'ACCIÓ SANTIFICADORA DE L'ÈSPERIT SANT.....	172
EL MÓN SACRAMENTAL.....	174

EL MISTERI DE L'ESGLÉSIA	176
LITÚRGIA.....	179
Sentit del misteri.....	180
Litúrgia celestial	182
Caràcter pasqual.....	182
Il·luminació.....	184
LA ICONA, TEOLOGIA I ESPIRITUALITAT	186
EL TEMPLE I L'ICONÒSTASI	187
El temple	188
L'iconòstasi	189
MONAQUISME I ESPIRITUALITAT	190
La «Pregària de Jesús».....	191
2. <i>Qüestions diverses</i>	193
CALENDARI.....	193
EL SENYAL DE LA CREU.....	195
SACERDOCI I CELIBAT	197
5. <i>Qüestions ecumèniques</i>	201
I. <i>El Concili de Florència, un intent d'unió</i>	201
II. <i>Relacions ecumèniques dels temps moderns</i>	207
1. <i>RELACIONS ESGLÉSIA CATÒLICA - ESGLÉSIES ORTODOXES</i>	208
Gestos amb significació ecumènica	223
Relacions interortodoxes.....	224
2. <i>RELACIONS AMB LES ESGLÉSIES ORTODOXES NO BIZANTINES</i>	227
Església Assíria	227
Esglésies Ortodoxes Orientals.....	230
3. <i>RELACIONS ESGLÉSIA ORTODOXA - ESGLÉSIES ORTODOXES ORIENTALS</i>	231
4. <i>RELACIONS ESGLÉSIA CATÒLICA - ESGLÉSIES ORTODOXES ORIENTALS</i>	234
Església Catòlica – Església Siríaca Ortodoxa.....	236
Església Catòlica - Església Siríaca Ortodoxa Malankar	237
Església Catòlica - Església Copta Ortodoxa	238
Església Catòlica - Església Etiòpica Ortodoxa Te-wahedo.....	240
Església Catòlica - Església Armènia Apostòlica	241
<i>Excursus. Resistències a l'aproximació Orient-Occident</i>	243

III. <i>Qüestions tradicionals en la divisió entre Orient i Occident</i>	246
L'EPICLESÍ	246
EL FILIOQUE	247
EL PRIMAT DEL PAPA	257
L'UNIATISME	259
Conclusió.....	265
Apèndix.....	267
Vocabulari	267
Comunitats cristianes de ritus orientals establertes als Països Catalans.....	273
Bibliografia.....	281

P A T R I A R C A T

GREC - MELKITE - CATHOLIQUE
D'ANTIOCHE ET DE TOUT L'ORIENT
D'ALEXANDRIE ET DE JÉRUSALEM

Prot. N. 192/2011D

Damasc, 5 d'abril de 2011

El professor Sebastià Janeras ha tingut la felix idea d'escriure aquest llibre sobre les Esglésies Orientals, ortodoxes i catòliques, que serà d'una gran utilitat per als lectors de Catalunya i de tots els Països Catalans desitjosos d'informar-se sobre aquest Orient cristià massa desconegut dels catòlics occidentals.

Tanmateix, com ha recordat el Venerable (aviat Beat) Papa Joan Pau II, ex Oriente lux, i l'Església de Crist ha de respirar amb els seus dos pulmons, oriental i occidental.

D'altra banda, l'esforç ecumènic —Ut unum sint— de l'Església catòlica, des del Beat Joan XXIII fins a Sa Santedat el Papa Benet XVI, ha de recolzar sobre el coneixement de les Esglésies orientals, en comunió o no amb la Seu Apostòlica de Roma, de la seva espiritualitat, de la seva disciplina, de les seves institucions, de la seva riquesa litúrgica i de les seves vicissituds històriques (tant els cismes com la sang dels nombrosos màrtirs).

Vull felicitar l'autor pel contingut històric i espiritual d'aquestes pàgines, i beneeixo la intenció que l'ha animat en escriure-les, amb una competència exemplar.

+ Gregorios III
Patriarca d'Antioquia i de tot l'Orient,
d'Alexandria i de Jerusalem

INTRODUCCIÓ

El gran apòstol de l'ecumenisme espiritual, l'abbé Paul Couturier, deia que «cal conèixer-se per a estimar-se, i estimar-se per a unir-se». El coneixement mutu entre les diverses Esglésies i tradicions cristianes és absolutament indispensable. La separació, l'allunyament, el «cisma» mutu entre Orient i Occident, al segle V i en el segon mil·lenni, va provocar que Orient i Occident, orientals, bizantins i llatins, seguissin, cadascun d'ells, el propi camí, desconnectats els uns dels altres i mancats d'una visió plenament eclesial, de l'Església única i indivisa del Crist, que respira, com deia el papa Joan Pau II —recollint la idea de Viatxeslav Ivànovitx Ivànov—, amb dos pulmons, Orient i Occident. L'ecumenisme vol refer els ponts trencats, i per a això cal absolutament refer, amb sinceritat i sense prejudicis, la història, cal conèixer «l'altre» tal com és, sense categories ni motlles prefixats. Pel que fa a les Esglésies d'Orient, són realment el gran desconegut del cristianisme occidental. De vegades, fins i tot en ambients molt sensibles a l'ecumenisme, es constata un desconeixement real de què són i de com són les Esglésies Orientals. Aquestes pàgines voldrien ajudar al coneixement i a la comprensió de l'Orient cristià, d'aquest Orient d'on ha vingut la llum que ha il·luminat l'Església universal, com diu encara Joan Pau II en l'encíclica *Orientalis lumen*. L'ecumenisme es fa a la base, abandonant prejudicis i veient els altres cristians com a això que són, germans cristians. Però es fa també, i és necessari, en el camp de la història i de la teologia. De la història, per tal de veure objectivament com s'esdevingueren realment els fets que van produir la separació i l'allunyament mutu. De la teologia —ajudada sempre per la història— per tal de constatar com, amb terminologia diferent, amb formulacions variades, totes les Esglésies professen la mateixa fe, la del Credo de Nicea-Constantinoble, en Jesucrist, Senyor de l'Església.

En aquestes pàgines, després d'unes nocions preliminars, en un primer capítol, es presenten les diverses Esglésies Ortodoxes de tradició bizantina, que és el que comunament s'entén amb el nom d'Ortodòxia, i, en el segon, les diverses Esglésies Ortodoxes Orientals —comprentent-hi

també l'Església Assíria—, sovint conegudes com a «no calcedonianes». Però a l'Orient cristià també hi ha Esglésies catòliques de ritus orientals, sorgides —llevat d'alguns cas— de les altres Esglésies. Aquestes són presentades en el tercer capítol: les Esglésies Orientals Catòliques. En tots els casos s'esbossa a grans trets la història de cada Església, per tal de conèixer-ne l'origen i la situació actual. El capítol quart vol oferir breument alguns aspectes distintius de la teologia, de l'espiritualitat i de la litúrgia de l'Orient cristià, a més d'algunes altres qüestions. Finalment, el capítol cinquè s'ocupa, en primer lloc, del principal intent d'unió en segles passats, el Concili de Florència, i, després, de les relacions ecumèniques dels temps moderns entre les diverses Esglésies d'Orient i d'Occident. Uns mapes volen ser un complement visual que ajudin a situar les Esglésies d'Orient i, doncs, a entendre millor el que es diu al llarg del llibre. Volgudament, per tal de fer més àgil la lectura, s'ha prescindit d'un aparat de citacions i referències en notes, les quals es redueixen, pràcticament, a indicar traduccions catalanes de textos o autors esmentats. La bibliografia final pot complementar aquest aspecte.

Hi ha un cant litúrgic —que constitueix una breu professió de fe—, atribuïble conjuntament a l'emperador bizantí Justinià i al patriarca siríac Sever, que és patrimoni de l'Església de tradició bizantina i de les Esglésies de tradició siríaca, armènia, copta i etiòpica. És una veu, doncs, de tot l'Orient cristià: «Fill unigènit i Verb de Déu, vós que sou immortal, us heu dignat, per a salvar-nos, prendre carn de la santa Mare de Déu i sempre Verge Maria. Sense canviar us heu fet home i, en la creu, oh Crist Déu, amb la mort heu vençut la mort. Vós, una persona de la santa Trinitat, glorificat amb el Pare i l'Esperit Sant. Salveu-nos!»

Sebastià JANERAS

6 de gener de 2011,

festa de la Teofania a totes les
 Esglésies, memòria de l'abraçada,
 l'any 1964, del papa Pau VI
 i el patriarca Atenàgoras I
 a l'Església mare de Jerusalem

PRELIMINARS

Què són les Esglésies Orientals

Les comunitats catòliques de ritu llatí de l'Orient, i fins de l'Extrem Orient, no formen part de les Esglésies Orientals, sinó que pertanyen a l'Església Occidental. Els cristians de ritus orientals, ortodoxos o catòlics, que es troben en diàspora a Occident, fins a l'Occident més remot, pertanyen a les Esglésies Orientals.

És evident que els termes «oriental» i «occidental» tenen una connotació geogràfica. En el cas de les comunitats cristianes aquesta denominació ve de la divisió de l'Imperi Romà per l'emperador Teodosi l'any 395, i de la formació dels antics patriarcats: un d'occidental, Roma, i quatre d'orientals: Constantinoble, Alexandria, Antioquia i Jerusalem (vegeu els mapes). Aquesta divisió geogràfica comportava també tradicions diferents, una estructura eclesiàstica, una vida teològica, litúrgica i espiritual diferent. Amb els moviments migratoris i la formació de diàspores, el sentit geogràfic original perd força i roman com a principal element definitori la diferent tradició eclesial.

El bisbe de Roma ha tingut sempre el títol de patriarca d'Occident (que actualment ha abandonat). Això no significa que, com a cap de l'Església Catòlica Romana, no tingui jurisdicció sobre els cristians catòlics d'Orient. El terme «Occident» perd també així el seu sentit estrictament geogràfic i es refereix a l'Església Catòlica, estesa per tot el món, també a l'Orient. Una denominació més precisa seria: Església Catòlica Romana, terminologia generalitzada en els països germànics (römisch-katholische Kirche). En efecte, els catòlics de ritus orientals són catòlics, però no són romans ni de ritu ni de tradició.

Església - Esglésies

El títol del llibre diu: «Les Esglésies Orientals». També podria dir: «L'Església Oriental», en oposició a «l'Església Occidental» o llatina. Quan es pot parlar en singular i quan en plural?

«Església», sense cap qualificatiu, designa el Cos místic de Crist, l'Església fundada per Jesucrist. Sovint els membres de l'Església Catòlica, àdhuc quan es refereixen a coses pròpies (normes, disposicions, ritus, etc.) de la seva Església, parlen simplement de «l'Església», sense cap adjectiu. Els ortodoxos, en canvi, parlen sempre de «l'Església Ortodoxa», com també els ortodoxos orientals parlen de «l'Església Ortodoxa Siríaca, l'Església Ortodoxa Copta», etc. Parlar simplement de «l'Església» en coses referides a una Església concreta pot comportar atribuir-se l'exclusivitat de ser l'Església de Crist. I l'Església és una. Joan Pau II, en una visita al Pontificio Istituto Orientale de Roma, l'any 2004, deia: «Estem units. És una estupidesa dir que estem separats, que som germans separats. Sí, és veritat, si es miren fins i tot els vestits: una mica separats, una mica dividits, una mica diferents. Diferents, sí. Però jo confesso aquella fe cristiana que fou la de Soloviov, no puc acceptar que l'Església estigui dividida. És una, l'Església de Crist. Si hi ha divisions, és una altra cosa, s'han de superar, però l'Església és una. L'Església de Crist entre l'Orient i l'Occident només pot ser una, una i unida.»

Pel que fa a l'Orient, podem parlar d'«Església Oriental», en singular, en el sentit que engloba totes les variants del cristianisme oriental. Però també d'«Esglésies Orientals», i això en dos sentits: a) per a distingir dos blocs: les Esglésies de tradició bizantina i les de les altres tradicions (siríaca, copta, armènia, etc.); b) perquè l'Ortodòxia està formada per diversos patriarcats i Esglésies autocèfales. Es pot, doncs, parlar, sempre dins la mateixa tradició bizantina, d'Església Ortodoxa i d'Esglésies Ortodoxes. Hi ha, evidentment, un altre sentit més restringit i local del terme Església, el referit a una Església diocesana, metropolitana, etc. I això val també per a Occident (per ex.: l'Església de Vic, l'Església de Tarragona [de la metròpoli de Tarragona], etc.).

Des que el patriarca de Constantinoble Atenàgoras, de benaurada memòria, va parlar d'«Esglésies germanes», aquesta expressió ha estat recollida i repetida, fins i tot al més alt nivell, en les relacions ecumèniques entre l'Església d'Occident o Catòlica Romana i l'Església —o Esglésies— d'Orient. Una expressió que indica igualtat. Totes, efectivament, pertanyen i són l'Església única de Crist.¹ Dos germans barallats i separats no deixen de ser fills dels mateixos pares i de pertànyer a la mateixa família.

1. Aquesta expressió, amb aquest significat, fou posada en qüestió per la Congregació per la Doctrina de la Fe, l'any 2000, però ha continuat essent emprada, també pels papes. Vegeu, en el capítol cinquè, «Relacions ecumèniques dels temps moderns».

Significat dels termes «ortodox» i «catòlic»

Ortodox

Etimològicament, «ortodox» (ὀρθόδοξος) pot significar 'de recta glòria', és a dir, «el qui dóna recta glòria a Déu», ja que el terme grec δόξα significa 'glòria';² però també significa 'pensament', 'doctrina'; per tant, «ortodox» significa 'de recte pensament', 'de recta doctrina'. En aquest sentit, totes les Esglésies es consideren, i són, ortodoxes. Però el terme «ortodox» ha adquirit una significació més específica i restringida. Així, hom parla d'Església Ortodoxa en oposició a Església Catòlica. Aquesta oposició de termes, però, no és anterior al segle XVI; anteriorment hom parlava de grecs (i els altres orientals) i llatins.

Establerta ja la distinció entre «catòlic» igual a món llatí i «ortodox» equivalent a món oriental, dins d'aquest darrer terme cal encara distingir entre «ortodox» en sentit estricte i restringit i «ortodox oriental». El terme «ortodox» en sentit estricte i restringit designa les Esglésies de tradició litúrgica bizantina no unides a Roma (patriarcat de Constantinoble, Església Russa, de Grècia, de Romania, de Sèrbia, de Bulgària, etc.).

Les altres Esglésies de l'Orient cristià que no són de tradició bizantina: Siríaca, Armènia, Copta, Etiòpica, que la història ha qualificat de «monofisites» i que són anomenades també «no calcedonians» o «pre-calcedonians», formen un grup d'Esglésies anomenat actualment i oficialment Esglésies Ortodoxes Orientals, i es distingeixen així de l'Església Ortodoxa en sentit estricte. Hi ha una altra Església que, en certa manera, pot ser englobada dins el grup d'Esglésies Ortodoxes Orientals, però que hom acostuma a tractar separatament: l'Església Assíria, o Església d'Orient, o encara Església Antiga d'Orient, i és, de fet, la més oriental de totes del punt de vista geogràfic.

Hom aplica molt sovint —però erròniament— el terme «ortodox» al ritu, a la litúrgia. La litúrgia, però, i parlant amb propietat, no és ni ortodoxa ni catòlica.³

Catòlic

Totes les Esglésies cristianes reciten el símbol de fe de Nicea-Constantinoble, on es diu: «Crec en l'Església una, santa, catòlica i apostòlica». Per tant, tots els cristians es professen membres de l'Església catòlica. «Catòlica», en grec: καθολική, en eslav: sobórnaia. Com el terme «ortodox», també el terme «catòlic» en el sentit de definir una

2. De fet, el mot «ortodox» (ὀρθόδοξος) va ser traduït al paleoslau per pravoslaven (pravoslavni, en plural), que significa 'de recta glòria' (slava significa 'glòria').

3. Vegeu més avall, Litúrgies orientals.

Església determinada és tardà. Com ja hem dit, abans del segle XVI els cristians eren distingits en grecs i llatins. El terme «catòlic» té un sentit quantitatiu i geogràfic i significa «universal», «general» (és així com és traduït en algunes llengües), i un de qualitatiu i en profunditat, que indica la unanimitat, la integritat en sentit intensiu. Segons això, cada Església local és plenament una, santa, catòlica i apostòlica. Hi ha Esglésies ortodoxes que també s'apliquen oficialment el qualificatiu de «catòlica» a més del d'«ortodoxa».

En sentit estricte i precís, el terme «catòlic» s'aplica a l'Església que té com a cap el bisbe de Roma. Per això seria més exacte, com deïem, dir: Església Catòlica Romana. L'Església Catòlica en sentit estricte engloba també les Esglésies i comunitats dels diversos ritus orientals però en comunió amb Roma. Per això mateix, el terme «catòlic», igual que el terme «ortodox», no pot ser aplicat pròpiament a la litúrgia.

«Nestorians» i «monofisites»

Les Esglésies Ortodoxes de tradició no bizantina han estat classificades —i és una terminologia sovint emprada encara— com a Església «nestoriana», l'Església Assíria, i com a Esglésies «monofisites», les Esglésies Ortodoxes Orientals. És una terminologia que cal bandejar, tot i que s'ha de tenir present, perquè ha tingut una llarga tradició històrica. De fet, el nestorianisme i el monofisisme han existit, bé que no són l'origen d'aquestes Esglésies. Una altra terminologia força usual, no pejorativa, és la d'Esglésies «pre-calcedonianes» o «no calcedonianes». De tota manera, els noms oficials són, com s'ha dit: Església Assíria (o Antiga Església d'Orient) i Esglésies Ortodoxes Orientals. Per a una major simplificació es pot parlar de dos blocs: Esglésies Ortodoxes i Esglésies Ortodoxes Orientals, englobant dins d'aquestes l'Església Assíria, mètode que seguim aquí.

Escoles d'Alexandria i d'Antioquia

Les grans capitals d'Alexandria i Antioquia eren centres culturals molt importants, amb escoles filosòfiques i teològiques de tendències diferents. Això es mostrà molt clarament en la qüestió cristològica: com Crist pot ser Déu i home a la vegada. La rivalitat entre les dues escoles fou molt forta. L'escola alexandrina insistia en l'íntima unió de les dues naturaleses, humana i divina, en Crist. El representant principal d'aquesta escola fou sant Ciril d'Alexandria († 444), amb la seva fórmula clàssica: μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη («una naturalesa encarnada del Verb de Déu»). Portada a l'extrem, aquesta doctrina tenia el perill de la barreja i la confusió. L'escola antioquena, en canvi, insistia en la distinció de l'aspecte humà i diví, en les dues naturaleses completes, en Crist, amb el perill, en aquest cas, d'arribar a